
19 Tijd

Johan Winnubst
Giralis Onderwijsadviseurs, Ede

Ergens rond 1992, waarschijnlijk in het voorjaar, mocht ik contact opnemen met Maarten Dolk. Panama had het plan om de hele club uit te nodigen voor een conferentie met als onderwerp 'tijd'. Dat leek mij leuk. Ik nam contact op met Dolf (koosnaampje voor Maarten) en samen ontwierpen wij een workshop. Ik kreeg de taak om praktisch te keer te gaan en Dolf zou een reflectie geven. Na wat heen en weer bellen (mailen konden we toen nog niet) en wat geschrijf aan Dolf gaf hij groen licht; ik kon mijn gang gaan.

Het is die morgen prachtig weer en vele Panamezen verzamelen zich in een van de gebouwen van het universiteitscomplex. Gelukkig krijgen wij een grote zaal toebedeeld. Na een centrale toespraak gaan we koffie en thee drinken. Altijd mooi om elkaar weer te ontmoeten en te vertellen hoe goed het gaat. Het netwerken heeft zijn waarde, dat moeten we maar volhouden. De zoemer gaat en iedereen loopt naar zijn of haar eigen bestemming.

Onze zaal zit stampvol, er staan nog een paar mensen dus worden er stoelen geregeld. Maarten stelt ons voor. Ik start met het vertellen van een enige ervaring op de Ericaschool in Rhenen. Een kereltje uit een warm stukje land midden in Afrika was recent in Rhenen komen wonen. Een drietal leerlingen uit groep 4 kreeg als opdracht het ventje te begeleiden. Na de eerste pauze wist het ventje al vier woorden te zeggen: 'hallo', 'dag', 'school' en 'toilet'. Ook de leerkracht spant zich in om het ventje Nederlands te leren; elke morgen als het mannetje de klas binnenkomt mag hij het kalenderblaadje afritsen en de nieuwe dag benoemen. De klas gaf telkens applaus als de nieuwe dag werd benoemd. De moeder van het kereltje kwam bijna elke dag een praatje maken met de leerkracht; het ging hartstikke goed, haar zoon was intelligent. Moeder, leerkracht en de kids waren trots. Op de eerste ouderavond kwam vader op bezoek. De leerkracht vertelde aan vader over de geweldige vorderingen van zijn zoon. Vader was zeer tevreden, hij had nog één vraag voor haar. Telkens als hij thuis het printerpapier afscheurt roept zijn zoon 'woensdag!' of 'donderdag!', al naar de dag van de week, hoe zou dat komen?

Ik zie de eerste glimlachen en sommige Panamezen lachen hardop, gelukkig, mijn intro wordt begrepen. Ik geef de zaal een opdracht: 'Ik nodig u uit om in kleine groep te overleggen hoeveel tijd het kost om een bootje te vou-

wen uit dit A4tje.’ Een paar enthousiastelingen beginnen direct te roepen, maar ik maan ze vriendelijk aan tot overleg. Ik zie dat meerdere groepjes stiekem een bootje vouwen; het blijven Panamezen die altijd goed voor de dag willen komen. Na drie minuten wijst Dolf een paar groepjes aan en ik schrijf op het *whiteboard* de geschatte tijd. Er zijn tijden bij van drieënhalve minuut tot acht seconden. Uiteraard dat een groep zeker weet dat het in 12,45 seconden lukt om een bootje te vouwen. Ik nodig een pientere Panamees uit om te vouwen. Dolf zal de tijd exact opmeten met mijn stopwatch (deze meet tot op de duizendste seconde nauwkeurig). Het wordt voor het eerst lekker stil in de zaal en na het aftellen door Dolf start de Panamees met vouwen. Na 21,359 seconden is de boot gevouwen. Een kletterend applaus volgt. Twee groepen gaan staan juichen alsof zij in 2024 de Olympische Spelen mogen organiseren.

Ik geef de toehoorders mee dat tijdsbeleving en het schatten van tijdsduur veelal persoonlijk wordt ingekleurd. De mens, ook de Panamees, is een slechte ‘tijdsmeter’. Het is goed om in de klas leerlingen te laten kennis maken met geschatte en werkelijke tijdsduur. Daarvoor delen Dolf en ik nog een opdracht uit. Op een papier staan een paar activiteiten waarvan de Panamees moet schatten hoeveel tijd dat kost. Een paar opdrachten geef ik hieronder weer (fig. 1).

Activiteit	Geschatte tijd
– ik ga douchen
– een voetbalwedstrijd
– Fons (38 jaar) loopt de 100 meter
– vader doet zijn bureaulamp aan
– de krant lezen
– het alfabet opzeggen
– de tafel van zeven opzeggen
– Willem Bartjens lezen
– een pepermuntje opzuigen
– een overhemd strijken
– wachten voor het stoplicht
– mijn tanden poetsen

figuur 1

In de zaal ontstaat een gezellig geroezemoes. De ramen beslaan en Dolf weet wat openingen naar buiten te maken. Hij en ik lopen rond, wat een werksfeer, wat is men toch enthousiast bezig. Sommige groepen vragen een toelichting, zoals: ‘Welke krant wordt bedoeld; de NRC of de Telegraaf?’, ‘Is het een stoplicht voor voetgangers of voor auto’s?’ en ‘Is Fons getraind

of een liefhebber?’ U begrijpt, we leven in de tijd van de contexten: lekker veel discussie. Na een kleine tien minuten proberen Dolf en ik de zaal weer stil te krijgen. Alhoewel Panamezen altijd alles correct willen oplossen, lukt dat. Ik schrijf weer een paar uitkomsten op en meerdere groepjes geven een uitgebreide toelichting van de door hun geschatte tijd. Inderdaad blijkt weer dat de mens een slechte tijdmeteter is.

Als beloning wil ik de Panamezen die goed meedoen een pepermuntje geven, maar dan moeten we allemaal onze horloges precies op elf uur zetten. Dat doen we toch al regelmatig bij de overgang tussen zomer- en winter-tijd, dus we stellen ook nu onze eigen tijd vast. Alle klokken gaan op elf uur. ‘Zo, dan hebben we nu nog een heel uur om over de rijke leeromgeving rondom “tijd” te praten,’ stel ik vast, terwijl ik vijf Panamezen een pepermuntje aanbied. Meer dan honderd jaloerse deelnemers kijken de vijf aan.

Hierna vertel ik over leefritmes bij mensen en dieren. Je hebt nachtmensen en -dieren die een ander ritme hebben dan dagjesmensen. Het leef- en dagritme in Zuid-Spanje is anders dan het leef- en dagritme in Ede. Om het ritme van de tijd te beleven, nodig ik iedereen uit om te gaan staan. ‘Dadelijk doen we allemaal de ogen dicht en precies na één minuut gaat u weer zitten. Maarten houdt de tijd bij. Wie na één minuut niet zit heeft verloren, die krijgt geen prijs. Zijn we klaar?’ Sommige Panamezen willen gebruikmaken van hun ingebouwde *stopwatch*, maar dat is uiteraard verboden. In grote stilte verloopt de minuut. Wat een spanning, je ziet velen liplezend de seconden tellen, anderen wiebelen van links naar rechts, vingers worden al tellend gebruikt, een paar deelnemers knikken de seconden weg. Na 47 seconden gaat de eerste zitten. Als een kettingreactie volgen anderen, er wordt gegiecheld dat weer bij anderen een ssssst... ontlokt. Bij 55 seconden zit de helft van de zaal, de spanning loopt hoog op en Dolf trekt een zeer ernstig gezicht. ‘Stop!’, knalt Maarten de ruimte in en de zaal reageert luidkeels. Maarten weet in het midden iemand aan te wijzen die na precies één minuut ging zitten. Deze persoon ontvangt als beloning het spel 24-game en nu wordt van alle kanten gesmeekt het spel te herhalen.

Ik geef een korte inleiding op ‘tijdsbeleving’ aan de hand van een klein onderzoek bij kinderen. ‘Als we op de bus moeten wachten om naar het zwembad te gaan, dan duurt de tijd héél lang. Die bus is altijd te laat.’ ‘Toen we een héél lang spoor hebben gevolgd in het bos, toen vloog de tijd. Aan het eind dacht ik dat het vier uur zou zijn maar het was al zeven uur!’ Via een transparant laat ik scoreformulieren zien van kinderen waarop ze noteerden: ‘Toen de tijd voorbij vloog’ en ‘toen de tijd voorbij kroop’. Er wordt smakelijk gelachen over de tijdsbeleving van kinderen. Ook laat ik de tijdsbeleving van een aantal leerkrachten zien. Dit geeft nog meer hila-

riteit. Dat leerkrachten de teamvergadering als 'zonde van hun tijd' ervaren is geen openbaring, maar dat ze 's middags geen theepauze hebben en dat toch wel noodzakelijk vinden om goed wakker te blijven, geeft veel leuke reacties. 'Goed onderwijs vraagt tijd', beaam ik.

Uiteraard vertel ik over de tijdsbeleving op één van mijn sportkampen.

De zomertijd was in die jaren net ingevoerd en op sportkamp vonden wij dat knap vervelend. Nu werd het later donker, dus een spannend avondspel kon pas rond 21.30 uur starten. Bij de eerste stafvergadering stelden we voor om een eigen kamptijd te hanteren opdat het vroeger donker zou zijn. Iedereen stemde in. Afgesproken werd dat morgen tijdens de sportwedstrijden een code omgeroepen zou worden: 'Let wel, let wel. Het is tijd voor chocomel!' Alle leiders en leidsters moesten dan hun horloge twee uur vooruit zetten. Zoals afgesproken gebeurde dat. Alle klokken werden op kamptijd gezet en die eerste dag hadden we een korte middag. Maar al spoedig bleek dat de schemering niet kwam opzetten. We hadden eerst niets in de gaten, maar het gehele avond-stiltespel speelde zich af onder klaarlichte omstandigheden. Waar bleef de avond nu? We hadden een fout gemaakt en tijdens de tweede stafvergadering besloten we alle klokken vier uur achteruit te zetten. De volgende morgen bleek dat vele deelnemers al om 06.00 uur (kamptijd) gewassen en gestreken klaar stonden, en wij maar roepen dat pas om 08.00 uur ontbijt zou zijn. We zijn toen maar met driehonderd man een frisse ochtendloop gaan houden.

Inderdaad werd het die avond al heel snel donker; en rond 20.00 uur startten we midden in het bos met het bekende geluidenspel: zoek de kreunende tennisster, zoek de stomme mus, zoek de scheidsrechter, enzovoort.

Het sportkamp liep als een tierelier. Wel werden we soms verrast: bijvoorbeeld door de bakker die in alle vroegte honderdtwintig broden kwam brengen. 'Wat een luilakken, dat noemen zich nou sporters.', hoorde ik hem zeggen. Een paar bobo's die op bezoek kwamen vonden het vreemd dat pas om 20.30 uur het avondeten werd opgediend. En de postbode die de ochtendpost bracht vond het maar merkwaardig dat het hele kamp nog lag te slapen.

Tijdens de laatste avond, onder het lawaai van de bonte avond, draaiden we alle klokken weer twee uur vooruit en ervoeren alle deelnemers dat de leuke avond wel bijzonder snel voorbij vloog!

Ik heb een week nodig gehad om na het kamp weer in mijn oude ritme te komen.

De Panamezen hebben het verhaal goed gevolgd, het werd dan ook levensrecht verteld. Ik ga over op het aspect tijdmeten en laat voorbeelden zien en horen hoe je met leerlingen de tijd kan meten. 'Lopen een grote staande klok en een klein driftig wekkertje even snel?' Vooral het maken van een zonneklok trekt de aandacht van de Panamezen. Net als we in groepjes aan de slag willen, klinkt de doordringende zoemer: lunchtijd!. Verschrikt kijken we op onze horloges, we hadden nog ruim twintig minuten te gaan en Dolf moest ook nog aan het woord komen. Eerst wil het volkje gewoon de

workshop afmaken, maar Dolf voorziet organisatorische problemen. Hij neemt één minuut het woord en bedankt iedereen voor de positieve en gezellige houding en wenst allen een smakelijke lunch.

Die dag ben ik meerdere keren gevraagd of ik mijn horloge wel op de juiste tijd had gezet, en werkelijk waar: een pepermunt zuigende Panamees vertelde mij blij dat zij twee uur en negen minuten in de weer was geweest met de pepermunt. Het was een prettige bijeenkomst geweest.

Nog steeds moet ik aan Maarten Dolk denken: zijn bijdrage ging de mist in. Maar geen rancune, we hadden gouden momenten beleefd.